

❧ דיוקים ודקדוקים ❧

ל' י"א: וְלֹא־יִהְיֶה - יש לבטא את הה"א בשווא נח'. ולא להבליעה ולקרוא יִיְהִ, או לקרוא יִהְיֶה בחיריק הה"א. וכן הוא להלן. וכן הוא להלן בתיבות: תִּהְיֶה. וְהִיָּה.

ל' י"ב: כִּי תֵשָׂא - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי, ולא להשמיט את המונח ולהטעים כִּי־תֵשָׂא במקף.

ל' י"ג: זֶה | יִתְּנוּ - מונח לגרמיה, ואינו מונח רגיל עם פסיק אחריו.¹

יִתְּנוּ - התי"ו בדגש, והשווא נע.

ל' י"ד: וּמַעֲלָה - העי"ן בשווא נח, ואין להבליעה ולקרוא 'מְלָה', או לקרוא 'וּמַעֲלָה' בקמץ העי"ן.

ל' ט"ו: יַמְעִיט - המ"ם בשווא נח, ויש להזהר שלא להבליע את העי"ן שאחריה ולקרוא יַמִּיט'. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להזהר שלא תבלע האות הגרונית.² ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: וּלְזַרְעוֹ. בְּצִלְאֵל. זֶרַעְכֶם. לְזַרְעֲכֶם. וּבְאֶחָיו. מְלֹאכֵי. לְזַרְעוֹ. מְלֹאדָה. וַיִּתְּנָם. הָרֶאֱנִי. לְרֹאשׁ. יֶרְעוּ. שְׂבָעַת.

ל' ט"ז: מֵאֵת - יש להזהר שלא להבליע את האל"ף וישמע שקרא י'ת'.

ל' י"ח: כִּי־יִרְאֶה נַחֲשֶׁת וְכִנּוֹ נַחֲשֶׁת לְרַחֲצָה - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתבית 'נַחֲשֶׁת' השניה, שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר שבתבית 'נַחֲשֶׁת' הראשונה, שאם לא יטעים כראוי ישמע שרוחצים מכנו של הכיור, בעוד שפירשו שרוחצים מהכיור.

ל' כ"ג: מְרִדְרוֹר - המ"ם בקמץ קטן.

וְקִנְיָן־בְּשָׁם - הנו"ן בדגש, והשווא נע.

ל' כ"ו: וּמִשְׁחָה - יש להקפיד על הגייה נכונה של החי"ת, שלא ישמע שקורא וּמִשְׁכָּה בכ"ף.

ל' כ"ז: וְאֶת־כָּל־כְּלָיו - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וְאֶת־כָּל־כְּלָיו.

ל' כ"ח: וְאֶת־כָּל־כְּלָיו - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וְאֶת־כָּל־כְּלָיו.

ל' כ"ט: קִדְּשִׁים - יש אומרים שהקו"ף בקמץ קטן".³ ויש אומרים שהקו"ף בקמץ גדול.³

¹ המקרא, וכן במערכת המסורה שבדפוס מק"ג (אות פ'), אך הרשימה שבמק"ג שניה ומבליבלת מאד לעומת הרשימות המצויות בכתבי היד).

² וכלל נוסף ישנו (מובא בספרי המדקדקים העוסקים בכללי הטעמים, ובגן בספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם), שכל מונח ואחריו רביעי, שיש פסיק ביניהם, לעולם המונח הוא מונח לגרמיה, ואינו מונח רגיל עם פסיק אחריו, פרט לפעם אחת בתנ"ך (בישיעה מ"ב ה': הָאֵל־ל' | כ') שהוא מונח ופסיק, ואינו מונח לגרמיה.

³ מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפניו אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: מִלֹּךְ במקום מְלֹאךְ, שְׁמוֹן במקום שְׁמֹעוֹן, וְיָגַע במקום וְיָגַעַ). וזה מצינו פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה. וכבר הזהיר על זה ביסוד ושורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נזהר לקרוא כראוי. וצוין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידגיש).

⁴ בניגון הטעמים המקובל יש נטיה לנגן ולהטעים את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתביר, ויש להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה את פירוש הענין.

וכבר העירו על טעות נפוצה זו של הטעמת התביר בניגון מפסיק יותר מאשר הטפחא והשיבוש הנגרם מזה, בספר דברי קהלת (עמ' 48 הערה י'), ובספר עלה יונה (עמ' ת"ה).

ובמשנה (פסחים נ"ה ע"ב) איתא, שאחד מהדברים שאנשי יריחו עשו שלא כדין, שהיו כורכין את שמע, ופירש רבא בגמ' (נ"ו ע"א) שהיו אומרים 'היום על לְבָבְךָ', וזה שלא כדין כי משמע שרק היום יהיו על לבבך ולא מחר. וההטעמה שם היא אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצֹנֵחַ הַיּוֹם עַל־לְבָבְךָ, וטעותם היתה שהפסיקו בתביר יותר מאשר בטפחא.

⁵ על פי הסברה הדקדוקית מסתבר יותר שהקמץ הוא קמץ קטן, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (זרד חולם להפוך לקמץ כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון כגון 'פתל' - 'תְּתִלְתִּים', 'שורש' - 'שְׁרִישִׁים'), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור (תבית 'קִדְּשִׁים'), וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשטות הוא קמץ קטן.

⁶ שהרי כתבו המדקדקים (ראה רד"ק מ"ב ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה ש"פ משפט הלשון הוא אמור להנקד בקמץ קטן. וכן כתבו המדקדקים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש או שווא נח אחר הקמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

שאיכא תועלת בחרטה לעורר רחמיו ולסלק מעלינו מדת הדין שבכל דור על מעשה העגל.

ויש להעיר, שבלוח לא"י להגרימ"ט הביא את מנהג הנמכת הקול בפרשת המתאוננים, אך לא הביא את מנהג הנמכת הקול בפרשת העגל.

¹ והוא נהגה כמו מפיק ה"א שבסוף תיבה, כגון בתיבות: 'עֲמָה', 'אֲתָה', וכדומה.

וגם כאן באמצע תיבה הוא נקרא מפיק ה"א. ויש הטועים לחשוב ש'מפיק' הוא דוקא הנקודה הבאה באות ה"א שבסוף תיבה, אך באמת 'מפיק' פירושו מוציא, דהיינו שהה"א נשמעת ונהגית בשווא נח, אף אם היא באה באמצע תיבה, ולא כמו בתיבה 'פְּדָהצור' (במדבר א' י') וכדו', ששם הה"א אינה נהגית כלל.

והטעם לכך שנקודת המפיק באה רק בסוף תיבה, משום שבאמצע תיבה (כגון בתיבת יִתְּנוּ), ע"י שהאות מנוקדת בשווא יודעים שהיא נקראת, ולכן אין צורך בנקודת המפיק. ובסוף התיבה לא רצו לנקד בשווא, מפני שיש תיבות המנוקדות בסופן בפתח גנובה ובמפיק יחד, כגון: גָּבַהּ, יִצְיָה, ואם היו מנקדים בשווא ולא בנקודת המפיק, היה צורך לנקד בניקוד כפול, גם בפתח וגם בשווא, וממילא היות שלא ניתן לנקד אות אחת בשני ניקודים שונים, המירו את סימון המפיק שבסוף תיבה משווא לנקודה בתוך האות.

ויש לציין, שישנם כ"י בהם כאשר יש חשש לבליעת הה"א בשגגה באמצע תיבה, מוסיפים את נקודת המפיק אף באמצע תיבה, ואע"פ שהיא מנוקדת גם בשווא, וכגון בכ"י לניגוד שמנוקד: בְּהִשְׁמָה (ויקרא כ"ו מ"ג), פְּדָהָל (במדבר ל"ד כ"ח), יִתְּנָם (שם ל"ה כ'). וכן בכ"י ששון 507 מנוקד פְּדָהָל. וכן כתב באור תורה שבספרים ספרדים מנוקד בְּהִשְׁמָה עם נקודת המפיק בה"א, והביא דבריו בקסת הסופר ח"ב.

¹ הטעם מונח הוא טעם מחבר, ואילו הטעם מונח לגרמיה (שתמונתו כמונח רגיל, אלא שבא פסיק אחריו להודיע שהמונח שלפניו הוא המונח המפסיק) הוא טעם מפסיק, ובדרך כלל הוא בא לפני מונח רביעי (כגון: אֲתִי־לְעֵשֶׂב | זָרַע זָרַע, וְלֹלָ | חֲמֵשׁ עַל־הָאָרֶץ), אך יש פעמים שבא גם לפני טעמים אחרים.

וכאשר בא מונח ואחריו פסיק, ואין אחריו מונח רביעי, יש להסתפק אם הוא מונח לגרמיה, או שהוא מונח רגיל אלא שבא אחריו פסיק (פסיק בא רק אחר טעם מחבר, וענינו להורות על שהיה מועטת מסיבות שונות, אך לא מסיבות תחביריות של פיסוק וחיבור הענין, שהתחביר מתבטא בניגון הטעמים בלבד, ולא ע"י שהיה בין התיבות).

וכדי לדעת איזה פסיק מורה על שהיה בפועל, ואיזה פסיק מורה שהמונח שלפניו הוא מונח לגרמיה המפסיק, מונה המסורה את כל הפסיקים שבמקרא המורים על שהיה, וכל פסיק שאינו נמנה ברשימה זו, מוכח שהוא לגרמיה. ומזה שפסיק זה אינו נמנה ביניהם, מוכח שאינו אלא סימן שהמונח שלפניו הוא מונח לגרמיה ולא המונח הממשרת (רשימה זו של המסורה מצויה בכתבי יד שונים של

ל' ל"ג: **אָשֶׁר יִרְקַח כְּמֵהוּ** - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים אָשֶׁר־יִרְקַח כְּמֵהוּ במקף.¹

ל"א ג': **וּבְכָל־מְלֶאכָה** - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וּבְכָל מְלֶאכָה.

ל"א ד': **מִחֻשְׁבֹּת** - החי"ת בחטף פתח, ואין לקרוא 'מִחֻשְׁבֹּת' בשווא נח.

ל"א ה': **לְמֵלֶאכֶת** - האל"ף לא נשמעת, ונקרא 'לְמֵלֶת'.

בְּכָל־מְלֶאכָה - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים בְּכָל מְלֶאכָה.

ל"א ו': **אֶת אֱהֻל־אֲבֹתָיִם** - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי, ולא להשמיט את המונח ולהטעים אֶת־אֱהֻל־אֲבֹתָיִם במקף.

אֱהֻל־אֲבֹתָיִם - יש אומרים שהאל"ף הראשונה בקמץ קטן², ויש אומרים שהאל"ף בקמץ גדול³.

לְמִטֵּה־זָן - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים לְמִטֵּה־זָן.

ל"א י"ד: **מִחֻלִּיָּהּ** - הלמ"ד בשווא נע. ואע"פ שיש ספרים המנקדים 'מִחֻלִּיָּהּ' בחטף פתח, אין להגותו כפתח, אלא כשווא נע פשוט⁴.

ל"א ט"ו: **כָּל־הַעֲשָׂה מְלֶאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מֵוֹת יוֹמֶת** - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתִּיבֶת 'הַשַּׁבָּת',

שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר* שבתִּיבֶת 'מְלֶאכָה', שאם לא יטעים כראוי ישמע שהעושה מלאכה, יומת בשבת, בעוד שפירושו שהעושה מלאכה בשבת, יומת.

ל"א י"ח: **כָּכֵלְתוּ לְדַבֵּר אֹתוֹ** - תִּיבֶת 'כָּכֵלְתוּ' מוטעמת בפשטא ולא בקדמא⁵.

בְּאַצְבָּע - הטעם מלרע בבי"ת.

ל"ב א': **מִהֲדִיָּה לֹו** - הטעם מלעיל בה"א⁶.

ל"ב ו': **מִמְחֻלֹּת** - יש אומרים שהמ"ם בקמץ קטן⁷, ויש אומרים שהמ"ם בקמץ גדול⁸. וכן הוא להלן ל'.

ל"ב ז': **הַעֲלִיָּת** - הלמ"ד בצירי. ולהלן ל"ג א': **הַעֲלִיָּת** - הלמ"ד בחיריק.

ל"ב י': **וְעֵתָהּ** - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'וְאֵתָהּ' באל"ף⁹. וכן הוא להלן.

הַנִּיחָה - הה"א בפתח, והנו"ן דגושה. והוא לשון עזיבה. והקורא 'הַנִּיחָה' בקמץ ורפה¹⁰, יתכן שמשנה משמעות¹¹ ללשון מנוחה¹².

ל"ב י"א: **וַיִּתֵּל מִשָּׁה** - יש להקפיד על הגייה נכונה של החי"ת, שלא ישמע שקורא וַיִּכֵּל בכ"ף.

לָמָּה - הטעם מלרע במ"ם, והמ"ם רפה. ולהלן י"ב: **לָמָּה**, הטעם מלעיל בלמ"ד, והמ"ם דגושה¹³.

ל"ב י"ב: **בְּהָרִים** - הבי"ת בסגול. ואין לקרוא 'בְּהָרִים' בשווא נע¹⁴.

וכל זה במקום שלא משתנה המשמעות, אך במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות, ראוי מאד להקפיד ולדקדק להגות כראוי.

¹ לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא ידיגשו את האות, אע"פ שעשו שלא כדון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידיגשו יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

כא בבית יוסף (או"ח סימן כ"ה) כתב שאין בזה שינוי משמעות, ובלבוש (שם סיף ד') כתב שלא דק ויש בזה שינוי משמעות. ובאחרונים שם (מור וקציעה, מחזיק ברכה, ועוד) האריכו לדון בזה, ואכ"מ.

כב כבישעיה כ"ח י"ב: זאת המנוחה הניחו לְעֵיָף.

כג דרך תיבת 'למה' להיות מוטעמת מלעיל, ובמ"ם דגושה, אך כאשר המילה שאחריה מתחילה באחת מהאותיות אה"ע, והיא מחוברת אליה בטעם, היא מוטעמת מלרע, והמ"ם רפה, ויש לכלל זה כמה יוצאים מן הכלל (דקדוקי הטעמים סיף 56, רד"ק במכילת קצ"ג ע"א). ובפשטות אין זה סימן בעלמא, אלא שאותיות אה"ע הבאות אחר תיבת 'למה', הן גורמות שתיבת 'למה' תהיה מוטעמת מלרע (וכן נראה מלשון רשב"ם שמות ה' כ"ב).

ורש"ר הירש (שמות ל"ב, י"א-י"ב) כתב השערה שיש חילוק במשמעות בין תיבת 'לָמָּה' המוטעמת מלעיל לתיבת 'לָמָּה' המוטעמת מלרע, שתיבת 'לָמָּה' המוטעמת מלרע משמעה לשם מה, דהיינו שמסתבר שיש סיבה לכך, אולם התכלית בלתי מובנת, ותיבת 'לָמָּה' המוטעמת מלעיל משמעה מדוע, דהיינו שהתכלית אמנם מובנת, והשאלה מדוע היא על עצם התכלית. ולדבריו, מה שכתבו המדקדים שכאשר באה אחת מאותיות אה"ע אחר תיבת למה התיבה מוטעמת מלרע, הוא סימן בעלמא, ואינו הטעם שגורם שתיבת 'למה' תהיה מוטעמת מלרע. ולפי זה, הקורא 'לָמָּה' מלעיל במקום 'לָמָּה' מלרע, או להיפך, שינה משמעות.

כד ה"א הידיעה (או אחת מאותיות כל"ב הכוללות בתוכן ה"א הידיעה) מנוקדת בדרך כלל בפתח (כגון: השמים, בקים), ולפני אותיות הח"ע המנוקדות בקמץ, ה"א הידיעה מנוקדת בסגול (כגון: הקמון, הקצה, הקרים, הקשיר).

² ענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה כ"ב.

³ שדרך האות הקודמת לחטף, להינקד בניקוד החטף. וכיון שהאות הגרונית שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרונית היתה ראויה להינקד בשווא נח (אֱהֻל־אֲבֹתָיִם, מִמְחֻלֹּת), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, הורחב השווא שבאות הגרונית לחטף קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

⁴ כמבואר בארוכה במאמר החטפים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

⁵ הצירוף קדמא מהפך פשטא מצוי מאד במקרא, ולעומת זאת הצירוף פשטא מהפך פשטא הוא די נדיר, ומחמת הרגילות, ודמיון צורות הקדמא והפשטא, יש נטיה להטעים בקדמא מהפך, ולא בפשטא (ומוכח שבאמת הוא פשטא מזה שהטעם מעל הו"ו (כְּכֵלְתוּ) ולא מעל התי"ו (כְּכֵלְתוּ)).

⁶ משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'.

⁷ כתבו המדקדים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש או שווא נח אחר הקמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

⁸ כתב בשו"ע (או"ח סימן נ"ג סעיף י"ב) שאין למנות כשליח ציבור מי שקורא אות אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף.

ובמשנה ברורה שם (סקל"ז) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ץ כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

וכתב בערוך השולחן (סימן נ"ג סעיף י"ה, סימן ס"א סעיף ח'), שאע"פ שבמדינותינו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, בכל זאת בקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה.

ל"ג ד': וְלֹא-שָׁתוּ - הטעם מלעיל בשי"ן.

ל"ג ה': **אַתֶּם עַם־קָשֶׁה־עֲרָף** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים אֶת־עַם קָשֶׁה־עֲרָף.

ל"ג ז': וְקָרָא לוֹ - הטעם מלעיל בקו"ף*.

ל"ג ח': פֶּתַח - יש להקפיד על הגייה נכונה של התי"ו, שלא ישמע שקורא 'פֶּסַח' בסמ"ך¹². וכן הוא להלן.

אָהֳלָיו - יש אומרים שהאל"ף בקמץ קטן^ב. ויש אומרים שהאל"ף בקמץ גדול^א. וכן הוא להלן י'.

ל"ג ח': הַאֲהֵלָה - הטעם מלעיל באל"ף, והה"א שאחריה בחטף סגולכט, ואין לנגן את הטעם בה"א או בלמ"ד. וכן הוא להלן ט'.

ל"ג י"ב: הָעֵל - הטעם מלעיל בה"א.

יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם - הטעם מלעיל בתי"ו, והכ"ף בהעמדה מועטת.

וְגַם-מִצְאָתָהּ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים וְגַם מִצְאָתָהּ.

תן - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של החי"ת, שלא ישמע שקורא 'כֵן' בכ"ף.

ל"ג י"ד: וַיֹּאמֶר - יש להקפיד לנגן את הטעם אתנחתא כראוי, ולא להוסיף טעם נוסף לפניו ולהטעים וַיֹּאמֶר. וכן הוא להלן ח"ו.

ל"ב י"ח: עָנֹת, עָנֹת, עָנֹת - בשתי הפעמים הראשונות העי"ן בחטף פתח והנו"ן רפה, והוא מלשון עניה. ובפעם השלישית העי"ן בפתח והנו"ן דגושה, והוא מלשון עיניו, והקורא 'עָנֹת' בנו"ן רפה משנה משמעות ללשון עניה.

ל"ב ב כ"ג: וַיֹּאמְרוּ לֵי - הֲטַעַם מִלְעִיל בִּיז"ד*.

מֶה־הָיָה לוֹ - הַטַּעַם מִלְעִיל בֶּה"א*.

ל"ב כ"ד: הַתְּפָרָקוּ - הטעם מלעיל ברי"ש, והריש בקמץ.

ל"ב כ"ט: **עֲלֵיכֶם** - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אֲלֵיכֶם' באל"ף*ט.

ל"ב ל"א: אָנָא - האל"ף בהעמדה מועטת, והטעם מלרע בנו"ך^{יב}, והנו"ן בדגש. והיא לשון בקשה. והקורא 'אָנָא' מעיל ורפה משנה משמעות ללשון לאן^{יג}.

ל"ב ל"ד: עֲלֵיהֶם - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אֲלֵיהֶם' באל"ף טי*.

ל"ג ג': **בִּי עַם־קִשְׁה־עֶרְךָ** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים בִּי־עַם קִשְׁה־עֶרְךָ. וכן הוא להלן ט'.

אַתָּה - הטעם מלעיל באל"ף.

כ' כְּבִרְאשִׁית ל"ז ל': וְאֵי אָנָּה אֲנִי־בֵּא (ואע"פ ש'אָנָּה' מלשון לאן כתובה בה"א בסופה, ו'אָנָּה' מלשון בקשה כתובה באל"ף, מ"מ אין חילוק בקריאה כיון שהה"א והאל"ף שבסוף התיבה אינן נשמעות).

¹² שהגיית התי"ו הרפה דומה להגיית הסמ"ך, ואם יקראנה ממש כסמ"ך, שינה משמעות. ומי שאינו יודע להגות את התי"ו כהוגן, אלא רק כסמ"ך, היה מקום לומר שעדיף שיקראנה בדגש קל, מאשר שיקראנה כסמ"ך ותשתנה המשמעות.

אך בשו"ת פאת שדך (ח"א סימן כ"ד) אין דעתו נוחה מזה, וכתב שאין לחדש שיבושים כנגד משפטי לשון הקודש, כי השיבושים הישנים שאנחנו אנוסים במבטאם אין להקפיד עליהם כל כך, ויש לדמותם למה שאמרו ודלונו עלי אלהה (כמבוא בתוס' במסכת עבודה זרה דף כ"ב ע"ב ד"ה רגלא, בשם המדרש), וכשם שחס הקב"ה על השיבוש של עם הארץ שאין בו דעת ללמוד, כך חס על השיבוש שהורגלו בו הדורות וקשה לנו להקפיד.

והוסיף, שמי שלבו חרד ואינו רוצה לסמוך על המנהג שהורגלו בו, מוטב שילך אל בני תימן וירגיל לשונו בקריאת תי"ו רפה כהוגן, אך לא יחדש שיבושים לקרוא בתי"ו דגושה.

כח על פי הסברא הדקדוקית מסתבר יותר שהקמץ הוא קמץ קטן, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (דוד חולם להפוך לקמץ כאשר מתארכת המילה והנוטעיה מתרחקת מהטעם, כגון בנזן 'פחל'-'פחלים', 'שן'-'שן'-'שן'-'שן'), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור (בביבית 'אח'-'אח'), וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשטות הוא קמץ קטן. ועוד, שדרך האות הקודמת לחטף, להנקד בניקוד החטף. ומכיון שהאות הגרונית שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרונית היתה ראויה להנקד בשוואו נח (אָהֵי), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחסץ, הורחב השווא שבאות הגרונית לחסץ קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקורה היתה סגורה, דינה להברה סגורה. ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

בט ענין זה מבואר בגליון פרשת וירא תשע"ו הערה ג'.

ל כיון שהטעם אתנחתא בא כאן מיד בראש הפסוק ללא טעם נוסף לפניו, יש קצת מחסור בנגינה אם מטעימים אותו באתנחתא גריל, ומשום כך יש נטיה טבעית להוסיף טעם נוסף בהברות הקודמות. אך אין נכון לעשות כן, ויש לנגן את הטעם בהברה המוטעמת בלבד.

וכשבאה אחת מאותיות השימוש כל"ב הכוללת בתוכה ה"א הידיעה לפני אותיות הח"ע קמצות, ומנוקדת בסגול (כגון: בקדה, בקרים, בקרב, בקרשי, קצתו, קצתו, קצתו), יש להקפיד שישמע שקורא את אות השימוש בסגול, ולא בשווא, שאם את השימוש בשווא, לא כלולה בה ה"א הידיעה, ויש בזה שינוי משמעות. וכן להיפך, כאשר באה אחת מאותיות כל"ב לפני אותיות הח"ע קמצות, ומנוקדת בשווא (כגון: בחקמה, לחקמה, בעמיה, בשעו), יש להקפיד שלא ישמע שקורא את אות השימוש בסגול, וממילא תהיה כלולה בה ה"א הידיעה.

כ" במנחת שי (בראשית נ"ז) כתב שדעת רד"ק (מכלול קפ"ט ע"ב, שרשים שרש אן, תהלים קט"ז ד') שהטעם מלעיל באל"ף, ובספר דקדוק ישן כתב יד (ראה אודותיו בגיליון פרשת וישלח תשע"ו הערה י"ב) כתב שהטעם מלרע בגו"ן.

ובתהילים (קס"ד) האריך מנחת שי לדון על תיבה זו, והסיק שם שיש שלוש דעות באופן הטעמת התיבה, דעה א'; למעיל (רד"ק ולית חז.). דעה ב'; מלרע (ספר דקדוק ישר תב"ד). דעה ג'; בהעמדה קצת לא למעיל ולא מלרע בהחלט, כי כך יחייבו תרי טעמי (ערוגת הבושם). וסיים שם מנחת שי: כללא דנקטינן דשלוש דעות בדבר, והאיש החכם מביא מדעתו יבחר לו אחד מהם כעשר יחפוץ, כי הוא יבחר לו אני. וה' ירונו בדרך אמת. וכו'.

אך באמת נראה שאין כוונת רד"ק שהטעם מלילי באל"ף, שהלא ע"פ חוקי הלשון הטעם ראוי להיות בנ"ו, משום שתיבת 'אָנאָ' יסודה בתיבת 'נָא' והאל"ף שלפניה יתירה, ואין הטעם ראוי לבוא באות הנוספת שאינה מעיקר התיבה (וכמו שכתב מנחת שם בתהלים בשם ספר דקדוק ישן כתב יד). ועוד, שבכל הספרים הטעם מופיע תחת הנו"ן ולא תחת האל"ף. אלא ודאי כוונת רד"ק רק לומר שיש העמדה נוספת גם באל"ף שלא ע"פ הכללים (והטעם לזה הוא משום הדגש חור שבנ"ף).

וכבר כתב מנחת שי (מאמר המאריך תירוק חקירה א') שדרך רד"ק לקרוא מלעיל אף כאשר התיבה מוטעמת מלרע אלא שיש בה מתג מלעיל. ואכן כך כתב המוקדקד הגדול ר' שבת' סופר (הקדומה הכללית לסידור), שמה שכתב רד"ק שתיבת אֶנָּא מוטעמת מלעיל, כוונתו שיש העמדה גם באל"ף, ולא שהיא מלעיל ממש.

וע"פ זה כולם מסכימים לדעה אחת, וספר דקדוק ישן שכתב שהטעם מלרע, כוונתו לעיקר הטעם שאכן מוטעם מלרע, ורד"ק שכתב שהטעם מלעיל, כוונתו שיש העמדה גם באל"ף, וערוגת הבושם שכתב שהוא בהעמדה קצת לא מלעיל ולא מלרע בהחלט, כוונתו שיש העמדה גם באל"ף ולכן אינו מלרע בהחלט, ועיקר הטעם בנו"ן. וממילא אין מחלוקת כלל בהטעמת תיבה זו.

וְהִנְחֵתִי - הו"ו בפתח, והנו"ן רפה.

ל"ג ט"ו: הָלֹא בְּלִכְתָּךְ עִמָּנוּ - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי, ולא להטעים הָלֹא בְּלִכְתָּךְ עִמָּנוּ.

ל"ד ג': אֶל־יָרְעוּ - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'יִרְאוּ' באל"ף ט'.

ל"ד ה': בָּעֵנָּן - הבי"ת בסגול ואין לקרוא 'בָּעֵנָּן' בשווא נע כד'.

וַיִּקְרָא בָשֶׁם יי - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים וַיִּקְרָא בָשֶׁם יי. והמחליף ביניהם משנה משמעות לט'.

ל"ד ו': יי | יי - פסיק ביניהם לב'.

ל"ד ט': וְלִחְטָאתָנוּ - הטי"ת בקמץ, והוא לשון יחיד. והקורא 'וְלִחְטָאתָנוּ' בחולם משנה משמעות ללשון רבים.

ל"ד י': כִּי־נִזְרָא הוּא - הטעם מלרע ברי"ש.

ל"ד י"א: וְהִיבֹסִי - היו"ד רפה, ובשווא נחל'.

ל"ד י"ב: הַשְּׁמֶר - הטעם מלעיל בשי"ן, והמ"ם בסגול. ויתכן שאם קרא 'הַשְּׁמֶר' מלרע נחשב לשינוי משמעות לב'.

ל"ד י"ג: תִּתְּצֶנָּה, תִּשְׁבְּרֶנָּה, תִּכְרֹתֶנָּה - הטעם בכלם מלרע.

ל"ד כ"א: בְּחֶרֶשׁ - הבי"ת בסגול. ואין לקרוא 'בְּחֶרֶשׁ' בשווא נע כד'.

ל"ד כ"ט: עוֹר - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אוֹר' באל"ף ט'. וכן הוא להלן.

ל"ד ל': וַיִּירָאוּ - הרי"ש בשווא נע, והוא מלשון יראה. והקורא 'וַיִּירָאוּ' בשווא נח משנה משמעות ללשון ראייה.

מטעמי המקרא, ויש לקרוא תמיד אך ורק כטעמי המקרא, ולכן אין לפסק כפירוש רש"י (ועיין עוד במאמר 'פסוק טעמים').

וכן כתב האבודרהם בסדר תפילת התעניות ז"ל: וכשאומר 'ויקרא בשם ה' צריך להפסיק מעט בין 'בשם' ל'ה', כי בפסוק הוא בטרחא [=טפחא], ורוב ההמון טועין בזה. עכ"ל. והובאו דבריו בדרכי משה (אורח חיים סימן תקס"ו), ובשערי אפרים (שער ח' סעיף ק"ו), ובמשנה ברורה (ס' תפא"ס ק"ד).

לב' והוזכר פסיק זה בתוס' (ראש השנה י"ב ע"ב ד"ה שלש עשרה), וברא"ש (שם פרק א' סימן ה').

וכתב בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת כי תשא אות י"א) בשם האחרונים, שצריך להזהר להטעים הפסיק אשר בין ה' ה', כי סודו גדול, ומי שאינו מטעים אותו עונשו גדול.

לב' עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (או אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח.

וכאן בכל הספרים אין מתג לפני השווא, ומוכח שהאות שאחריה בשווא נח.

לד' כל תיבת 'השמר' שבמקרא מוטעמת מלעיל והמ"ם בסגול, פרט לפעם אחת שמוטעמת מלרע והמ"ם בצירי (בישעיה ז': הַשְּׁמֶר וְהִשְׁקֵט אֶל־תִּירָא). וניתן היה לומר שמשפט התיבה להיות מוטעמת בכל מקום מלרע, אלא שבשאר המקומות הטעם מלעיל משום שתיבת 'לך' כתובה אחר תיבת 'הַשְּׁמֶר', ולכן הטעם נסוג אחור (ואכן כתב המלבי"ם בישעיה שם). (ענין נסוג אחור מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'). אך באמת לא יתכן לומר כן, שאע"פ שברוב המקומות אכן כתוב הצירוף 'הַשְּׁמֶר לך', ובוזה אפשר לומר שהטעם נסוג אחור, תיבת 'השמר' מוטעמת מלעיל גם במקומות בהם לא יתכן שהטעם נסוג אחור (כגון: הַשְּׁמֶר מִפְּנֵי שְׁמוֹת כ"ג כ"א), הַשְּׁמֶר מִפְּנֵי (מלבי"ם ב' ו' ט'), שלא יתכן נסוג אחור משום שהתיבה שאחריה אינה מוטעמת בראשית, ומוכח שמשפט תיבת 'השמר' להיות מוטעמת מלעיל.

ובפירוש תיבת 'השמר' שבישעיה המוטעמת מלרע, נחלקו המפרשים, רבינו סעדיה גאון פירש שהוא מלשון שמירה, כשאר 'השמר' שבמקרא, אך דונש בתשובותיו לרס"ג (תשובה קכ"א) השיג עליו, שאיך יאמר 'אל תירא' אחר שאמר 'השמר', והוא כמו לומר 'תירא' ואח"כ 'אל תירא', ולכן כתב שהוא מלשון שמרים, כלומר שקוט על שמריך, והראיה, שהמילה מוטעמת מלרע שלא כדרך המקרא.

והאבן עזרא בשפת יתר (סימן צ"ג) כתב על דברי דונש שזוהי שהמילה מלרע אין להוכיח שפירושה שונה, כי מנהג הנפעל להיות פעם מלעיל ופעם מלרע, ואין משפט לשון הקודש לעשות הפרש בטעמים אלא בשמות, ודברי דונש רחוקים מאד, עכ"ל. אך בפירושו (בראשית כ"ד ו') כתב ז"ל: כל 'השמר' מלעיל מלשון שמירה, ואשר מלרע לשון שמרים, כמו 'הַשְּׁמֶר וְהִשְׁקֵט', כטעם 'שֶׁקֶט' הוא אֶל שְׁמֶרִי' (דמיה מ"ח י"א), עכ"ל. ונראה שחזר בו ממה שכתב בשפת יתר. ורד"ק (ישעיה ז' ד': שרשים שרש שמר) פירש ג"כ כדונש שמלרע הוא לשון שמרים, אך הביא שרש"ג פירש שהוא לשון שמירה, וכן תרגם יונתן, שהלא בכל מקום תרגם 'אסתמר', ולא חילק בין מלעיל למלרע.

והעולה מכל זה, שהקורא 'השמר' מלרע במקום מלעיל, לדונש רד"ק ואב"ע בפירושו יש בזה שינוי משמעות, ולרס"ג ואב"ע בשפת יתר אין בזה שינוי משמעות, וכן נראה מתרגום יונתן.

ובספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, נזכר שניגון אתנחתא זו שונה מעט משאר אתנחתות, שכתב (מעט לפני שער הזרקא): ויתכן לבוא בראש הפסוק כמו וְבָהָר (יהושע ט"ו מ"ח), בְּמִדְבָּר (שם ס"א), וַיֹּאמֶר אֶל־בָּנָא אֶחָי (בראשית י"ט ז'). וזה הטעם יקרא מונח לפי שאתה מניחו בלי מתינה והנעה כי טוב.

וכן בספר 'הורית הקורא' המיוחס לר' יהודה בן בלעם (והוא מהדורת הספר הארדך בכתב יד של 'טעמי המקרא', קטע זה מובא בספר 'כתר ארס צובה ניקודו וטעמיו' עמ' 120) נאמר על האתנחתא: והקוראים יוסיפו בנעימתם אם היא בראש הפסוק.

ובכתב יד העוסק בדניי הטעמים המובא בספר המסורה (חלק ג' עמ' 51) נכתב: ודע כי האתנח כאשר הוא בראש הפסוק יתנגן כמו תלישא גדולה, חוץ ממקום אחד, והוא וַיִּסְעוּ (בראשית ל"ה ה').

ור' אליהו בחור בספרו טוב טעם (פרק ה', תמונת האתנח) כתב שיש קוראים לאתנחתא הבא בראש פסוק "סחפא" או "חספא". וכן בתשלום מקנה אברם (שער טעמי המקרא), ובערוגת הבושם (פרק כ"ז), קראו לאתנחתא באופן זה שבא בראש פסוק בשם "סחפא" (והובאו דבריהם במנחת שי שמות ל"ג י"ד). וכנראה נתנו לו שם זה להדגיש שאין ניגונו כאתנחתא רגיל שבא טעם לפניו שמכין את ניגונו, אלא ניגונו שונה מעט משאר אתנחתות, אך לא באו לומר שאינו מפסיק

כשאר אתנחתות (ומה שכתבו מקנה אברם וערוגת הבושם שקראו לו עבד או קוץ שהוא פחות ממשרת, נראה שכוונתם רק על שינוי נגינתו, ולא על פחיתות הפסוק, שהרי באמת הוא אתנחתא רגיל, ואף הניקוד משתנה על ידו כמו כל אתנחתא וסוף פ. כגון ויקרא (בראשית כ"ד ל"ד) בפתח, ולא ויאמר בסגול, וכגון ויסעו (בראשית ל"ה ה') בקמץ, ולא ויסעו בשווא).

וכן בספר המסורה (חלק א' עמ' 658) מובאת רשימת מסורה המונה ומפרטת את הטעמים ושמותם (הרשימה פותחת במילים: אלה הטעמים ואלה שמותם, וכו') וביניהם נמנה הטעם: ויאמר - סעפא (זה מלבד הטעם אתנחתא המופיע גם הוא ברשימה זו).

ורו"ה כתב (משפטי הטעמים דף ה' ע"ב בהערה) שיש לאתנחתא שמות נוספים, יש שקוראים לה חונה, או סחפא, או סעפא, או חספא, וכתב שראה בטוב טעם ובערוגת הבושם שכתבו שלא יקראו סחפא אלא לאתנחתא הבא בראש פסוק, אך מהמסורה מוכח שלא כדבריהם (שהמסורה במק"ג פרשת אחרי מוסרת על הפסוק קָוָת פִּלְתָּךְ לא תִּגְלַח ויקרא י"ח ט"ו) "כל סחופי בציר", והיני שאם מוטעם באנתחא מנוקד תִּגְלַח בציר, ואם מוטעם בשאר טעמים מנוקד תִּגְלַח בסגול. ומוכח מהמסורה שסחפא הוא שם לכל אתנחתא.

אך באמת סחפא הוא השם הבבלי לטעם אתנחתא, וכנראה אימצו שם זה לאתנחתא כשהוא בא בראש הפסוק רק כדי להודיע על שינוי משאר אתנחתות, ולא שהוא באמת טעם אחר, וזו כוונת טוב טעם וערוגת הבושם, וממילא לא קשה על דבריהם מהמסורה.

לב' בהטעמת 'וַיִּקְרָא בָשֶׁם יי' במרכא טפחא, הפיסוק הוא: 'וַיִּקְרָא בָשֶׁם יי', ופירושו שה' הוא הקורא בשם ה', ובהטעמת 'וַיִּקְרָא בָשֶׁם יי' בטפחא מרכא, הפיסוק הוא: 'וַיִּקְרָא, בָשֶׁם יי', ופירושו שמה' הוא הקורא בשם ה'.

והנה רש"י כתב: מתרגמין וקרא בשמא דה'. ע"כ. והיינו שמה' הוא הקורא בשם ה', ולכן מתרגמין וקרא בשמא דה', ולא וקרא בשמא ה'. אך האבן עזרא פירש שה' הוא הקורא, וכמו שאמר קודם 'וַיִּקְרָא בָשֶׁם יי' לַפָּנִיךְ, וכן פירשו גם רשב"ם חזקוני וספורנו. וכתב מנחת שי שלפי פיסוק הטעמים הפירוש הוא שה' הוא הקורא, כפירוש האבן עזרא.

ובאמת בתרגומים המדויקים (כן הוא כתב בד"ר ט"ח, שהוא מקור קדום ואמין מאד לנוסח התרגום, וכן הוא בתרגומים התימניים הידועים בדיוקם) מתורגם וקרא בשמא ה', ולפי זה הפירוש הוא שה' הוא הקורא, כפירוש האבן עזרא וכפיסוק הטעמים.

ולענין מעשה, אע"פ שהתורה ניתנת להידרש באופנים רבים, ושבעים פנים לתורה וכולם אמת, זה לענין דרשה, אך לענין אופן הקריאה, אין לנו לזוז

